

Azərbaycan Ordusu - 100

Heydər Əliyev və Cümhuriyyət generalları

Xalqın təkidli tələbi ilə respublika rəhbərliyinə gələn Heydər Əliyevin diqqət mərkəzində olan çox ciddi məsələlərdən biri də ölkə ordusunun yenidən qurulması, ordunun, xalqın və bütün cəmiyyətin Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün təmin edilməsinə səfərbər edilməsi idi. Azərbaycan cəmiyyətinin ölkənin müstəqilliyinin və ərazi bütövlüyünün müdafiəsi kimi vahid məqsəd ətrafında birləşdirilməsi, onun mübariz ruhunun təşkilatlandırılması və istiqamətləndirilməsi, mənəvi potensialının üzə çıxarılması üçün Heydər Əliyevin istinad etdiyi ən qiymətli meyarlardan biri xalqın hərbi və qəhrəmanlıq tarixi idi. Bu tarixi o, Azərbaycan xalqından miras qalmış zəngin və ibrətamiz bir sərvət kimi qiymətləndirir, ölkənin müdafiəsinin təşkilinin müxtəlif məsələləri ilə bağlı çıxışlarında hər bir vətəndaşı bu tarixə tapınmağa çağırırdı. Ulu Öndərin fikrincə bu tarix Azərbaycan xalqının Vətənə, torpağa bağlılıq, sevgi tarixi idi və bu tarixə sədaqət müstəqilliyin yaşarılığınə real zəmin yarada bilərdi. Azərbaycan xalqının Umummilliləridir: "Azərbaycan Respublikasının öz torpaqlarını müdafiə etmək üçün böyük potensial var. Ən böyük potensial bizim insanların Vətənə, torpağa bağlılığı, Vətəni, torpağı sevməsi və onu qorumaq hissidir. Bu, xalqımızın tarixi ənənələrindən irəli gələn hissidir. Güman edirəm ki, xalqımız tarixi ənənələrimizi, keçmişimizi yada salaraq Azərbaycanın bu ağır vəziyyətdən çıxması üçün bundan sonra səmərəli tədbirlər görəcəkdir". Başqa bir çıxışında Heydər Əliyev deyirdi: "Azərbaycan xalqının tarix boyu nümayiş etdirdiyi qəhrəmanlıq, cəsurluq ənənələri bu gün müstəqil Azərbaycan dövlətində yenidən yüksəlmişdir və daha da canlanacaqdır", "Azərbaycan xalqı tarix boyu, əsrlər boyu həmişə mərdlik, cəsarət, qəhrəmanlıq göstərmişdir, öz yurdunu, öz torpağını müdafiə etmişdir, öz mənliliyini qoruyub saxlamışdır".

Umummilliləridir qəhrəmanlıq tarixini yüksək qiymətləndirirdi və şübhə etmirdi ki, Azərbaycan xalqı bu tarixi ənənələri yaşadacaq, əcdadlarının yolunu davam etdirərək ölkənin müstəqilliyinin müdafiəsinə qalxacaq.

Heydər Əliyev bildirdi ki, Azərbaycanın gənc nəslinin, onun ordusunun şəxsi heyətinin hərbi vətənpərvərlik tərbiyəsinin gücləndirilməsi, onlarda qələbəyə dərin inam, Vətənə və torpağa sarsılmaz sədaqət hisslərinin aşılanması da xalqın qəhrəmanlıq tarixinin öyrənilməsi ilə daha təsirli və səmərəli ola bilər. Bu günün və sabahın ən yaxşı qəhrəmanlarının, vətənpərvərlərinin, xalqın tarixi qəhrəmanlarının təmsilində yetişdirilməsi daha realdır. Hələ ötən əsrin əvvəllərində Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin ilk peşəkar Hərbi naziri, tam artilleriya generalı Səməd bəy Mehmandarov Azərbaycanın hərbi tarixinin öyrənilməsinin qoşunların mənəvi-psixoloji əhval-ruhiyyəsinin sağlamlaşdırılması istiqamətindəki rolu barədə deyirdi: "Bolşevizmlə mübarizə tədbirlərindən biri xalqda sağlam milli hisslərin oyadılmasıdır. Bu, Azərbaycan Respublikasının yaranmaqda olan gənc ordusu üçün xüsusilə zəruridir. Bizim yalnız tatarlarla (azərbaycanlılarla - M.S.) kom-

plektləşdirilən hərbi qüvvələrimiz öz xalqının dünya tarixinin səhifələrində çoxlu igidliklər yazmış, bütün Avropa xalqları tərəfindən xatırlanan və danışılan, ancaq özümüzün daha az bələd olduğumuz şərəfli hərbi keçmişini bilməlidirlər. Yüz ildən artıq davam edən Rusiya səltənətindən xilas olan türk (Azərbaycan - M.S.) xalqına xatırladılmalıdır ki, biz heç də həmişə əsarət altında olmamışıq, həm də öz iradəmizi Avropa və Asiyaya dikte etmişdik. Güman edirəm ki, türk (Azərbaycan - M.S.) tarixinin bilicilərindən kiməsə xalqımızın bu günə qədərki mühüm hadisələrini özündə əks etdirən tarixi barədə kütləvi kitabçaları hazırlamağı və çap etdirməyi tapşırmaq çox faydalı olardı... Bizim ziyalılarımızın əsas vəzifələrindən biri orduya onun tarixi keçmişini tanıtdırmaqdır".

Heydər Əliyev də məhz belə bir qəhrəmanlıq tarixini və qəhrəmanlıq ənənələrini xalq üçün nümunə göstərirdi. Qəhrəmanlıq tariximizin öyrənilməsi həm də Azərbaycanın hər bir əsgərinin və zabitanın dünyagörüşünü, onun hərbi təfəkkürünü genişləndirirdi ki, bu da Vətən qarşısındakı xidməti vəzifəyə şüurlu münasibətin zəruri tərkib hissəsi idi.

Ulu Öndər çıxışlarında Azərbaycan xalqının hərbi tarixinə qızıl hərflərlə yazılmış sərkərdələrin adlarını qürurla çəkir və onların qəhrəmanlıqlarını müasirlərə nümunə göstərirdi. Onun istinad etdiyi belə sərkərdələr arasında Cümhuriyyət generalları olan Səməd bəy Mehmandarovla Əlağa Şıxlinski adları xüsusi yer tutur. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Ali Baş Komandan İlham Əliyevin sərəncamı ilə bu il general Əlağa Şıxlinski 150, general Səməd bəy Mehmandarovun 160 illik yubileyləri bütün respublika miqyasında

qeyd edilmişdir.

Səməd bəy Sadiq bəy oğlu Mehmandarov hələ çar Rusiyası ordusu tərkibində xidmət edərkən artilleriya üzrə tam general (general-polkovnik) rütbəsinə qədər yüksəlmişdi. S.Mehmandarov Azərbaycanın hərbi tarixində Hüseyn xan Naxçıvanskiyə sonra bu yüksək hərbi rütbəyə layiq görülmüş ikinci azərbaycanlı idi. Əlağa Şıxlinski isə bu rütbəyə S.Mehmandarovun təqdimatı əsasında Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti hökumətinin qərarı ilə layiq görülmüşdü.

Umummilliləridir Heydər Əliyev bu generalları həm I Dünya müharibəsinin, həm də Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin iştirakçısı kimi xatırlayırdı.

Heydər Əliyev hər iki generalın Port-Artur müharibəsinin iştirakçısı olmasını da xatırlayaraq deyirdi: "Rus ordusunda böyük hörmət qazanmış Səməd bəy Mehmandarov, Əlağa Şıxlinski tariximizdə adlarını çəkdiyim generallara nisbətən daha da tanışdırlar. Onlar Rusiya-Yaponiya müharibəsində iştirak etmişlər, qəhrəmanlıq nümunələri göstərmişlər, sonra isə 1918-ci ildən başlayaraq Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin yaranmasında böyük xidmətləri olmuşdur".

Səməd bəy Mehmandarovla Əlağa Şıxlinski digər hərbiçilərə nisbətən daha çox məşhur olmasını Heydər Əliyev də qeyd edirdi. Onlar bu şöhrətini Port-Artur cəbhələrində, xüsusilə də I Dünya müharibəsi cəbhələrində qazanmışdılar. Səməd bəy Mehmandarov Port-Artur cəbhəsində ikən general-mayor rütbəsinə layiq görülmüşdü. Rus ordusunun Port-Arturda məğlub olmasına baxmayaraq Səməd bəy general rütbəsinə layiq görülməsi onun bir hərbiçisi kimi malik olduğu potensialdan xəbər verirdi. İstər S.Mehmandarovun, is-

tərsə də Ə.Şıxlinski xidməti, həyatının daha mühüm səhifələrindən biri olan I Dünya müharibəsi ilə bağlıdır. Əslində, bu müharibə Azərbaycanın hərbiçiləri nəslinin yetişməsinin sınaq meydanı oldu. Müharibənin başlanğıcında Ə.Şıxlinski Petroqraddın topçu rəisi idi. Sonrakı illərdə o, bir neçə məsul vəzifələrə təyin edildi və 1917-ci ilin aprelinde general-leytenant rütbəsinə layiq görüldü. Səməd bəy Mehmandarov isə I Dünya müharibəsi başlayanda piyada diviziyasının komandiri idi. O, 1915-ci ildə isə 2-ci Qafqaz korpusuna rəhbərlik edirdi. Elə həmin ildə də tam artilleriya generalı rütbəsinə layiq görüldü. I Dünya müharibəsinin gedişində S.Mehmandarovla Ə.Şıxlinski istedadlı və təcrübəli generalları kimi tanındılar və tapşırılan sahələrdə hərbi uğurları təmin etdilər. I Dünya müharibəsinin sonlarında Rusiyada baş verən çevrilişlərdən sonra ordunun siyasətdən ayrılması, siyasi iddialar fonunda hərbi savadın, təcrübənin, istedadın arxa plana keçməsi bu generalların hər ikisinin istefaya çıxması ilə nəticələndi və bununla da onların sonrakı taleyi Azərbaycanla bağlandı.

Bu generalların daha böyük uğurları Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin müstəqil milli ordusunun formalaşdırılması sahəsindəki xidmətləri ilə bağlıdır. Umummilliləridir Heydər Əliyev bu dövrdə S.Mehmandarovun, Əlağa Şıxlinskiyə və digərlərinin tarixi xidmətlərinə aşağıdakı kimi qiymət verirdi: "1918-ci ildə Xalq Cümhuriyyəti, Azərbaycanın ilk demokratik hökuməti dövlət quruculuğu işini çox mürəkkəb və çətin bir dövrdə apardıqı zaman Silahlı Qüvvələrin yaranmasına və ordu quruculuğuna xüsusi əhəmiyyət vermiş, qayğı göstərmişdir".

Umummilliləridir Heydər Əliyev 2003-cü ilin iyununda Silahlı Qüvvələr günü münasibətilə Azərbaycan Ordusunun şəxsi heyətinə göndərdiyi təbrikinə Cümhuriyyət dövründə aparılan ordu quruculuğuna və bu prosesdə Səməd bəy Mehmandarovla Əlağa Şıxlinskiyə xidmətlərinə belə qiymət verirdi: "Azərbaycanda ordu quruculuğu prosesi çox çətin, mürəkkəb və ziddiyyətli mərhələlərdən keçmişdir. Xalq Cümhuriyyətinin mövcud olduğu 1918-1920-ci illərdə Səməd bəy Mehmandarov, Əlağa Şıxlinski və digər peşəkar hərbiçilərin rəhbərliyi altında yüksək intizama və hərbi hazırlığa malik, döyüş qabiliyyətli milli ordu hissələri formalaşdırılmışdı. Azərbaycanın yeni yaradılmış ordusu Ermənistanın təcavüzünün qarşısının alınması, Qarabağda və digər ərazilərdə separatçı hərəkatların yatırılması və ölkə sərhədlərinin qorunmasında mühüm rol oynamış, öz hərbi qabiliyyətini nümayiş etdirə bilmişdi".

Cümhuriyyətin ordu quruculuğu Heydər Əliyev tərəfindən çox yüksək qiymətləndirilmişdir. O vurğulayırdı ki, çətin şəraitdə olmasına baxmayaraq, Cümhuriyyət ordusunun rəhbərləri yüksək intizama və hazırlığa malik, döyüş qabiliyyətli milli ordu hissələri formalaşdırıldı. "Bu qüvvələr uğurlu işlər gördülər və Ermənistanın Azərbaycana qarşı törətdiyi təxribatlara qarşı mübarizə apardılar". Heydər Əliyev tərəfindən söylənən bu fikirlər Cümhuriyyət ordusunun formalaşma və fəaliyyət tarixinə qısa bir baxışdır. Onun bu müxtəsər fikrinin arxasında isə son dərəcə gərgin və yorulmaz bir fəaliyyət dayanır. Cümhuriyyət ordusunun təşkili baxımdan formalaşdırılması, ordu quruculuğunun hüquqi bazasının hazırlanması, milli zabit kadrlarının hazırlığının təşkilatlandırılması, hərbi işdən uzaq düşmüş olan əhali arasında çağırış və səfərbərlik işinin qurulması, ordu quruculuğunun milli dəyərlər üzərində aparılması, ordu ilə xalq arasında qırılmaz əlaqələrin yaradılması, ordunun şəxsi heyətində Azərbaycanın müstəqilliyinə dərin sədaqət hisslərinin tərbiyələndirilməsi, bir-birinin ardınca piyada və süvari hissələrinin yaradılması, Azərbaycanın hərbi hava qüvvələrinin və hərbi dəniz qüvvələrinin əsasının qoyulması və s. işlər Səməd bəy Mehmandarovla Əlağa Şıxlinskiyə rəhbərliyi altında aparılan uğurlu işlərin müxtəsər statistikasındır. Bu sahələrdə əldə edilən nəticələrin dəyəri isə Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün təmin edilməsində özünü göstərdi.

1919-cu ilin yazında və yayında Səməd bəy Mehmandarovun rəhbərliyi altında Azərbaycanın şimalında və Abşeron yarımadasında aparılan güclü müdafiə işləri Denikin ordusunu Azərbaycana hücumdan çəkirdi. Elə həmin ilin yayında Lənkəran bölgəsində baş vermiş separatçılıq hərəkatına son qoyuldu. 1920-ci ilin yazında Qarabağda erməni təcavüzünə qarşı aparılan uğurlu mübarizə S.Mehmandarovla Ə.Şıxlinskiyə rəhbərliyi altında yaradılan ordunun qəhrəmanlıq tarixinə yazılmalı olan şərəfli bir səhifədir.

Heydər Əliyev bu iki sərkərdənin xidmətlərini yüksək qiymətləndirirdi. "Səməd bəy Mehmandarov, Əlağa Şıxlinski uzun müddət çar Rusiyasının ordusunda xidmət edəndən, Xalq Cümhuriyyəti dövründə müstəqil Azərbaycan Ordusunun yaranmasına rəhbərlik edəndən sonra Azərbaycan Sovet Sosialist Respublikasında da ordu qurmaq, yaratmaq, azərbaycanlılara hərbi təhsil, təlim vermək işləri ilə məşğul olmuşlar. Bu, çox maraqlıdır, səciyyəvidir, amma eyni zamanda təbiidir. Çünki hərbi peşə, ixtisas birinci növbədə hərbi təhsil, təcrübə, bilik, hərbi təlim-tərbiyə, döyüş təcrübəsi tələb edir. Bunlar olmayanda ordu qurmaq, Silahlı Qüvvələr yaratmaq mümkün deyildir. Əgər bunlar, peşəkar hərbiçilər varsa, ordu quruculuğunda onlardan səmərəli istifadə etmək olar. Səməd bəy Mehmandarov, Əlağa Şıxlinski buna əyani sübutdur".

Mehman SÜLEYMANOV,
tarix elmləri doktoru,
ehtiyatda olan polkovnik